

Dagbladet
Karvesvingen 1
0579 Oslo

Oslo, 22.05 2020

Norsk Presseforbund
Rådhusgata 17
0158

elin@presse.no

Kildeutvalgets forslag til endringer av Vær Varsom-plakaten, høringsuttalelse fra Dagbladet

I mars 2019 nedsatte Norsk Presseforbund et utvalg som fikk i oppdrag å utarbeide en rapport om norske mediers kildebruk. De spørsmål som skulle vurderes berører kapittel 3 i Vær Varsom-plakaten, punktene om journalistisk atferd og forholdet til kildene. Rapporten «Sa hun virkelig det» forelå sju måneder senere, og er nå ute på høring. Høringsbrevet er sendt medlemmene i Norsk Presseforbund, men alle interesserte er invitert til å uttale seg. Høringsfristen er satt til 1. juni 2020.

Dagbladet gir med dette sin høringsuttalelse.

Oppsummert fikk utvalget følgende mandat:

- Å beskrive utfordringer med kildebruk i et presseetisk perspektiv, herunder:
  - Medienes omgang med ulike typer kilder.
  - Bruk av anonyme kilder og utfordringer med dette.
  - Kildevern og upublisert materiale.
  - Sitatpraksis og sitatregler.
  - Premisser i kontakten med kilder og intervjuobjekter.

Utvalget ble bedt om å vurdere om det er behov for endringer av Vær Varsom-plakaten. Utvalget skriver at man har hentet innspill og synspunkter fra redaktører og journalister, samt fra ulike typer kilder som brukes av mediene.

Den direkte foranledningen til nedsettelsen av kildeutvalget er VGs dekning av den såkalte «Giske-saken», og særlig behandlingen Sofie Bakkemyr i forbindelse med den mye omtalte videoen fra Bar Vulkan. I etterkant av dekningen pådro VG seg en massiv fellelse i Pressens Faglige Utvalg.

Det er ingen ting som tyder på at Norsk Presseforbund ville nedsatt et kildeutvalg hvis det ikke var fordi VG hadde begått flere etiske overtramp i Bar Vulkan-saken. Dette framgår tydelig av rapportens tittel og anslag, og timingen på nedsettelsen av utvalget.

Utvalget har spurt redaktører og journalister om hvilke lærdommer de har trukket av VGs håndtering av videoen fra Bar Vulkan. Man skriver:

«Selv om noen mener at saken er eksepsjonell og først og fremst et eksempel på dårlig håndverk i VGs redaksjon, svarer de fleste at den har gjort inntrykk. Flere av redaktørene sier at de i etterkant har innskjerpet regler og rutiner i egen bedrift. Noen har initiert arbeid med å utarbeide husregler, andre har oppdatert allerede eksisterende regelverk. Mange har gjennomført debatter i redaksjonen om hvilke konsekvenser saken bør få for deres egen del. Et hovedinntrykk er at VGs behandling av Sofie først og fremst avslørte at pressen ikke har et gjennomtenkt system for håndtering av urutinerte kilder i kontroversielle saker. Det er helt tilfeldig hva som finnes av rutiner og regler lokalt, og Vær Varsom-plakaten er heller ikke presis eller god nok på dette punktet.»

Sofie Bakkemyr var mer et offer enn en kilde

Så er spørsmålet om VGs mange overtramp i saken er et godt utgangspunkt for en drøfting og eventuelle endringer i Vær Varsom plakaten om journalistisk atferd og kildebehandling? Er behandlingen av Sofie Bakkemyr et eksempel på problematisk kildekontakt eller kildebruk? Var Sofie Bakkemyr i det hele tatt en kilde i saken?

Sofie Bakkemyr hadde aldri meldt seg som kilde, eller bedt om å få være kilde. Hun hadde tvert imot bedt om å få være i fred. Mer enn et hensiktsmessig eksempel på problematisk kildekontakt er Sofie Bakkemyr et eksempel på et medieoffer.

Norsk presse har ikke noe dårlig rykte når det kommer til forvaltningen av presseetikken og vi har også en selvdømmeordning som har tjent både mediene og offentligheten vel. Det er også Dagbladets oppfatning at det i de siste årene ikke har vært noe press eller debatt som tilsier et behov for å endre plakaten nå.

Den faglige og etiske standarden i norske medier er høy. Og i de fleste mediehus – i alle fall de av noen størrelse – er det vanlig at etiske vurderinger er en integrert del av den journalistiske prosessen fram mot et ferdig resultat. Det er ikke slik at mediene venter med de etiske vurderingene til det foreligger en journalistisk leveranse klar til publisering.

Presseetikk må være en integrert del av det faglige arbeidet i redaksjonene

Så registrerer vi at kildeutvalget melder at det har gjort observasjoner som gir grunnlag for bekymring. Utvalget skriver blant annet i rapporten som ble levert i slutten av slutten oktober 2019:

«Etter et stort antall intervjuer med journalister, redaktører og både uerfarne og erfarne kilder, sitter utvalget igjen med et inntrykk av at presseetikken på flere områder er blitt tilnærmet individualisert. Selv i én og samme redaksjon kan variasjonene være store, selv om alle holder seg innenfor det rammeverket som Vær Varsom-plakaten er. Det er vårt inntrykk at mange journalister ikke vet hvordan selv nære kolleger klargjør premissene, avtaler sitatsjekk eller forholder seg til anonyme kilder.»

Hvis dette er situasjonen, er det urovekkende. Men det er vårt inntrykk at veldig norske medier i dag ikke bare forholder seg til VVPs bestemmelser, men også støtter seg på egne husregler som gjerne er strengere og mer detaljert enn plakaten. I den grad utvalget har observert at den jevne medarbeider i redaksjonen ikke kjenner verken VVP eller mediehusenes egne husregler, er det et lederansvar å sørge for at så skjer.

Etter Dagbladets mening bør VVP fortsatt være et stramt redigert minimumsdokument som på overordnet nivå setter den standard som mediene og PFU baserer seg på når man utvikler praksis knyttet til de enkelte bestemmelsene. Det var vårt inntrykk at VVP har høy legitimitet nettopp fordi den ikke prøver å løse alle tenkelige utfordringer og situasjoner, men overlater til redaksjonene – og PFU – å gjøre sine vurderinger ut fra den gjeldende tekst, og praksis.

VVP er satt sammen av miniumsformuleringer som man kan utdype og må fortolke lokalt i mediehusene. Flere mediehus har dessuten egne skrevne husregler som er strengere enn VVP, og mer detaljert. Utvalget skriver da også at man

«har sett flere eksempler på lokale regler som legger den etiske listen høyt, og som bør være forbilde for andre redaksjoner».

Utvalget skriver videre at

«kjennskapen til disse lokale reglene – der de finnes - er imidlertid svært vekslende. I noen redaksjoner er husreglene lett tilgjengelige og blir brukt aktivt, mens de andre steder ligger bortgjemt på servere som ikke lenger er i bruk».

Lokalt skjønn viktigere enn sentrale regler

Slike funn er i seg selv ikke noe argument for at enkelte punkter i VVP trenger å revideres. Da er det bedre at Norsk Presseforbund gjennom dialog og veiledning bidrar til å påvirke arbeidspraksis i mediehusene. Det mangler ikke på verktøy og tilgang på kompetanse. Utvalget er redd for at det skjer en individualisering av presseetisk praksis i redaksjonene hvis ikke den normdannende fanen blir holdt høyt, og skriver:

«Resultatet er at det utvikler seg ulike mønstre for kontakten mellom journalist og kilde. Etter et stort antall intervjuer med journalister, redaktører og både uerfarne og erfarne kilder, sitter utvalget igjen med et inntrykk av at presseetikken på flere områder er blitt tilnærmet individualisert.»

Utvalget kan ha et poeng hvis det virkelig stemmer at de som kommer inn i bransjen kommer til miljøer der den etiske refleksjon ikke er spesielt levende. Den praktisk-etiske opplæring og oppfølging av vikarer og nyansatte er nok, som utvalget er inne på, svært varierende og ofte mangelfull. Men vi vil samtidig understreke at det er vårt klare inntrykk at redaksjonelle utdanningssteder legger stor vekt på arbeidet med presseetisk refleksjon i undervisningen.

Utvalget uttrykker et savn i forhold til «en bransjestandard på et så viktig område som dialogen med kildene». Her mener vi utvalget bommer. Vi kan vanskelig se for oss hvordan en bransjestandard på dette området kan praktiseres, og er det egentlig ønskelig? Vi har fra før formaninger i VVP som bør være tilstrekkelig. Dessuten vil det – alltid - være et betydelig innslag av skjønn i behandlingen av kilder ut fra sak, kildenes posisjon og kompetanse. Dette er selvfølgelig spørsmål som må behandles lokalt og ut fra hver enkelt sak og situasjon. Det viktige må være at man klargjør premissene overfor enhver kilde, at man er åpen om kontekst og også redegjøre for retten til sitatsjekk. Uansett vil det alltid være et betydelig innslag av skjønn i behandlingen av kilder.

VGs kollaps i Bar Vulkan-saken forteller ingen ting om pressens etiske standard

VGs håndtering av Bar Vulkan-saken og Sofie Bakkemyr er ikke noe egnet sakskompleks hvis Norsk Presseforbund virkelig mener at det nå er behov for en gjennomgang av kapitlet om journalistisk atferd og kildehåndtering. Til det er saken for spesiell, og VGs håndtering ettertrykkelig kritisert og fordømt. De langt fleste av mediebedriftene i Norge kjenner seg ikke igjen i det som skjedde i den saken.

Presseforbundet bør ikke gjøre Bar Vulkan-saken til et generelt problem for pressen. Hvis NP har behov for å snakke videre med VG om saken, står man selvsagt fritt til å gjøre det.

De fleste av de forslagene som framkommer i kildeutvalgets rapport framstår derfor som overflødig og unødvendig. Vi vil kort kommentere hvert enkelt av punktene.

Journalistisk atferd og forholdet til kildene

Kjernen i kapittel 3 i VVP er påminnelsen om at man skal opptre hensynsfullt i arbeidsprosessen, ha en fair og ryddig sitatpraksis og forstå alvoret knyttet til kilder og kildekritikk.

Et av de mest sentrale punktene i kapittel 3 er bruken av anonyme kilder. Muligheten for å kunne bruke anonyme kilder er noen ganger avgjørende for å kunne avsløre forhold av stor samfunnsmessig betydning. En drøfting av metoden kan heller ikke skje uten at man setter det i sammenheng med fenomenet varsling. Og – det er naturlig nok problematisk hvis man anonymt kan fremme udokumenterbare påstander og negative personkarakteristikker.

Utvalget mener at det er behov for en klarere markering i plakaten punkt 3.1. Denne lyder i dag slik:

«Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.»

Utvalget foreslår en tilføyelse:

«Personkarakteristikker og udokumenterbare påstander bør ikke fremsettes anonymt.»

Dagbladet er enig i at «udokumenterbare påstander» er et krevende spørsmål, men mener samtidig at dagens plakat tar høyde for det. Punkt 3.1 kan ikke sees uavhengig av punkt 3.2. som etter vår mening tar opp i seg det behovet utvalget er opptatt av. Punkt 3.2 er formulert slik:

«Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder. Vær spesielt aktsom ved behandling av informasjon fra anonyme kilder, informasjon fra kilder som tilbyr eksklusivitet, og informasjon som er gitt fra kilder mot betaling.»

Redaksjonelt skjønn er viktigst

De presseetiske reglene kan, og skal ikke, fjerne behovet for **utøvelse av redaksjonelt skjønn.**

Punkt 3.3 er i dag formulert slik:

«Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Avtale om eventuell sitatsjekk bør inngås i forkant av intervjuet, og det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.»

Her foreslår utvalget en betydelig reformulering av teksten, åpenbart i den velmente hensikt å tydeliggjøre intervjuobjektets/kildens rettigheter: Man foreslår:

«Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Dette gjelder også opptak av samtaler. Hvis det inngås avtale om sitatsjekk, bør det gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. I kontroversielle saker bør urutinerte kilder gjøres oppmerksomme på muligheten for sitatsjekk. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.»

Her vil vi advare mot en tro på at man vil oppnå det man ønsker med en normering. For hva er en «urutinert kilde»? Her støter man på en tolkningsmulighet som ikke kan gjøres andre steder enn lokalt i hvert enkelt tilfelle.

Dagens tekst bør være tilstrekkelig fordi den rommer det helt avgjørende:

«Avtale om eventuell sitatsjekk bør inngås i forkant av intervjuet, og det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder.»

Dagens punkt 3.6 gjelder det viktige spørsmålet om håndtering av «upublisert materiale». I dag er dette punktet formulert slik:

«Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.»

Utvalget foreslår en reformulering av 3.6:

«Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet har ingen utenforstående rett til å få utlevert upublisert materiale.»

Her mener Dagbladet at dagens tekst både materielt og språklig er med presis.

Den vanskelige sitatpraksisen

Norsk sitatpraksis er omdiskutert, og spørsmålet om måten man gjengir direkte sitater på er med jevne mellomrom oppe til debatt. I dagens punkt 3.7 heter det:

«Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.»

Kildeutvalget foreslår et nytt punkt 3.7:

«Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser i indirekte sitater. Direkte sitater skal gjengis presist.»

Også på dette punktet mener vi at dagens punkt 3.7 er bedre enn forslaget til endring. Når man skal revidere VVP er det viktig å ha i tankene at plakaten skal leses og brukes også av allmenheten, og ikke bare mediefolk. Mediefolk bør skjønne forskjellen på sitater og indirekte sitater, men det er ikke sikkert allmenheten gjør det. Hovedpoenget må være at man har strekker seg etter en presis gjengivelse av det intervjuobjektet faktisk har sagt.

Sitatsjekk og muligheten til å korrigere feil er tematikk i punkt 3.8. I dag er dette avsnittet formulert slik:

«Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.»

Utvalget har også her et forslag til endringer:

«Kildens rett til sitatsjekk er personlig, og begrenset til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale. Som hovedregel tilbys ikke sitatsjekk når svar er avgitt skriftlig.»

Justeringen fremstår som unødvendig.

På mange måter favner dagens punkt 3.9 det meste av det kapitlet om journalistisk atferd og kildehandtering handler om:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.»

Utvalget har lagt fram et justert forslag:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor urutinerte kilder og personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Vær aktpågivende ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.»

Man kan forstå utvalgets poeng om at redaktørstyrte medier skal være varsomme ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag. På den annen side er alt det som gjennomsyrrer VVP – en overordnet, kildekritiske formaning. Vi kan ikke se at det er spesielt nødvendig å nevne sosiale medier i denne sammenheng. Både medier og offentlighet har til de grader de siste årene fått erfare at internett som sådan kan være en upålitelig kilde.

Oppsummert

Som denne høringsuttalelsen viser mener altså Dagbladets at det ikke er noe påtrengende behov for endringer i Vær Varsom-reglene nå. Det er ikke veldig lenge siden plakaten gjennomgikk en revisjon da blant annet tekstreklamereglene ble integrert i plakaten.

Vi kan heller ikke se at de forslagene som foreligger løfter plakaten i noen grad. Forslagene til endringer kommer som et resultat av en stemningsbølge i etterkant av VGs bar Vulkan-sak, og slike situasjoner er aldri de beste hvis man ønsker å gjøre tilpasninger i de presseetiske kjørereglene.

Vær Varsom-plakaten er medienes – og allmenhetens - presseetiske grunnlov, og grunnlover bør man som kjent ikke endre for ofte. Etter vår mening er dagens Vær Varsom-plakat fullt ut dekkende for det behov mediene og offentligheten har.

Med vennlig hilsen

Alexandra Beverfjord